

JAN JANS

E-vangelisatie

*Een theologische reflectie op de verhouding tussen het internet
en christelijk geloven*

PRELUDE

Everytime I look at you
I don't understand
Why you let the things you did
Get so out of hand
You'd have managed better
If you'd had it planned
Now why'd you choose such a backward time
And such a strange land
If you'd come today
You could have reached the whole nation
Israel in 4 B C had no mass communication¹

Hoorde u bij het lezen van voorgaande versregels ook een melodie in uw hoofd? En kon u vóór het lezen van de noot ook nog de naam van het stuk noemen? Ja of neen, het zal wel met leeftijd te maken hebben en met muzikale smaak ook. Feit is echter dat de rockopera 'Jesus Christ Superstar' vanaf 1970 – zowel in theater als op het bioscoopdoek – een goed voorbeeld is van een poging om via het contemporaine medium van de rockmuziek een verbeelding van het Jezus-gebeuren voor een breed publiek toegankelijk te maken. Wat in de smalende reacties van sommige critici – 'Bah, deze Coca-Cola-Jezus!' – echter verloren ging was niet alleen de centrale plaats, die Judas Iskariot inneemt, maar ook de spanning tussen diens verwachtingen omtrent het effect van Jezus' optreden en het feitelijke verloop

der gebeurtenissen: gevangenneming, foltering, kruisdood. In de liedtekst klinkt echter zelfs geen echo door van een gelijkaardige spanning, die we in de teksten volgens de evangelist Lucas vinden: “En wij leefden in de hoop, dat Hij diegene zou zijn die Israël ging verlossen” (Lc. 24, 21. Vgl. Hand. 1, 6b). Neen: Judas verwijt Jezus slechts een gebrek aan planning en strategie, met name de verkeerde tijd en de verkeerde plaats. Het bewijs hiervoor is het perspectief van *today*: indien Hij vandaag gekomen zou zijn, had Hij effectief de gehele natie bereikt en wel door middel van de massacommunicatie...zoals een rockopera.

SOUND AND VISION

Nu, net over de drempel van de eenentwintigste eeuw en het derde millennium klinkt deze kritiek van Judas ook al weer achterhaald: het ‘wereld wijde web’ heft immers de beperkingen van tijd en plaats op en het internet is met zijn ontelbaar aantal *websites* het meest massale medium van informatie en communicatie aller tijden. Daarom en net zoals de opvolgers van Petrus in hun rol van plaatsbekleder van Christus op aarde zichzelf en de kerk als instituut via (nieuwe) media present stelden en zo effect en invloed nastreefden en verwierven, zal vandaag en morgen informatie- en communicatietechnologie aan het elektronische tijdperk aangepaste en dus succesvolle wereldwijde aanwezigheid garanderen.² Ik merk – schijnbaar luchtig – even op dat dit soort van optimisme analoog lijkt aan de hype, die gepaard ging met de introductie van de magnetron. Dit was zogenaamd het kooktoestel van de toekomst, waardoor allerhande voedsel sneller, gezonder, smakelijker, goedkoper...kortom, perfect zou kunnen worden toe bereid en waardoor dus alle andere traditionele keukenapparatuur meteen werden gedegradeerd tot ‘ouderwets’ en het best zo snel mogelijk moesten worden afgedankt. De praktijk pakte echter iets anders uit. Na goed anderhalf

decennium is de magnetron – ondertussen toegerust met allerhande extra toeters en bellen – inderdaad een handig keukeninstrument naast andere gebleken, maar tot de voorspelde ‘substitutie’ is het niet gekomen. Tegelijk moet worden opgemerkt dat er echter ook een zekere invloed op eetgewoonten kan worden vastgesteld en meer nog: de specifieke eigenschappen van het toestel hebben voedselproducenten aangezet tot het ontwikkelen van nieuwe soorten kant-en-klaarmaaltijden, die met de traditionele keukenapparatuur helemaal niet te bereiden zijn.³ Of: wie niet over een magnetron beschikt, heeft geen ‘toegang’ tot het nuttigen van deze producten.

Een meer fundamentele opmerking is de volgende. Een theoloog ontkomt er bijna niet aan om de gelijkenis op te merken tussen de exclusieve heilsverwachting, die ‘vroeger’ met de letters I.C. verbonden werd – *in nomine Iesu Christi* (Hand. 3-4) – en de blijde boodschap, die vandaag tot ons komt in de vorm van onbeperkte *Informatie* en *Communicatie*, die tot echte bevrijding zal voeren. Ik verwijs hier graag naar Guy Kawasaki, die zichzelf vol trots beschreef als de ‘evangelist’ van de Apple Macintosh. Deze – alleraardigste – *personal computer* werd trouwens op de (Amerikaanse) markt gebracht met een roemrucht advertentiefilmpje gedurende de Super Bowl (finale van de Amerikaanse *football*-competitie) van 22 januari 1984. Deze computer werd hierbij voorgesteld als een technologische doorbraak, die de mensheid bevrijdt van de ketenen van (blauwe) slavernij.⁴ Sommigen willen graag nog een stap verder gaan en bepleiten dat het *world wide web* en het internet zèlf de nieuwe religie zijn. Immers, is de wortel van *religare* niet de notie van ‘verbinding’ en zal derhalve met het voor iedereen toegankelijke elektronische netwerk niet meteen ook totale en wederkerige verbinding = religie tot stand gebracht worden?⁵ Hierbij voorlopig slechts de volgende ‘theologische’ nota: in een sciencefictionverhaal uit de jaren zeventig (dat ik ondanks alle elektronische

zoekkracht niet kan terugvinden) wordt een wereldomspannende verbinding van alle computers voorgesteld als één gigantische supercomputer, die de enige vraag krijgt voorgelegd, die echt belang heeft: “Bestaat God?” Het antwoord komt letterlijk bliksemsnel, want uit de hemel valt vuur, dat de gelegde verbindingen vastsoldeert, terwijl een stem dondert: “NU WEL!”

In deze bijdrage wil ik drie reflecties bij dit fenomeen en dit soort gedachten voorleggen. Fundamenteel hierbij is mijn stelling dat we enerzijds aan de verleiding van de ‘binnenweg’ dienen te weerstaan en anderzijds moeten nagaan welke kansen en mogelijkheden zich wel degelijk (kunnen) aandienen. Met de ‘binnenweg’ bedoel ik het enthousiasme, dat gepaard gaat met de hoop annex verwachting dat er een nieuw middel – een *medium* – bestaat, dat, indien goed gebruikt, zodanig effectief is dat de inhoud van de boodschap er ‘vanzelf’ door wordt overgedragen. Een geval analoog aan zulk een ‘binnenweg’ was het enthousiasme begin jaren zeventig toen ook studenten gebruik konden gaan maken van fotokopieën: nu was het niet langer nodig om de aantekeningen van gemiste lessen over te schrijven; men kon ze immers kopiëren. De ervaring leerde echter – vooral bij de eerstvolgende tentamina – dat, indien het volgen van colleges en het zelf nemen van nota de beste weg was, het eigenhandig overschrijven nog steeds *second best* bleef en dat kopiëren met afstand op de derde plaats kwam.

De ‘binnenweg’ drijft echter ook op de gedachte dat ‘het product’ dat gelovigen en hun kerken aanbieden, van uitstekende kwaliteit is en dat het dikwijls vastgestelde gebrek aan overdracht een managementskwestie of public-relationsprobleem is. Hieronder ligt de stille hoop dat de door Marshall McLuhan in de jaren zestig aangekondigde vervloeiing van *the medium* en *the message* inderdaad valt waar te maken⁶ en dat met ‘e-vangelisatie’ het opnieuw –

zoals in de middeleeuwse kathedralen met hun prachtige glasramen – mogelijk wordt om vorm en inhoud zodanig op elkaar te betrekken dat de massa erdoor aangesproken, bereikt en bekeerd zal worden.⁷

KAKAPHONIA?

Mijn eerste reflectie heeft te maken met de eigenaardige manier, waarop informatie en het internet zich tot elkaar verhouden. De andere ons vertrouwde massamedia zijn in belangrijke mate hiërarchisch in de verhouding, die zij opleggen tussen een beperkt aantal ‘zenders’ van informatie en een liefst zo groot mogelijke groep van ‘ontvangers’. Het internet echter is het eerste medium, dat niet alleen een één-op-één-communicatie mogelijk maakt (zoals bij briefpost of telefoon), maar dat bovenal de overgang markeert naar een horizontale verhouding tussen zenders en ontvangers van informatie. In een eerste fase heeft dit kerkelijke verantwoordelijken heel wat kopzorgen opgeleverd.⁸ Ze hadden reeds moeite met het verloren gaan van kerkelijke invloed op inhoud, vormgeving en verspreiding van informatie in de printmedia, radio en televisie door de ‘secularisatie’ van dezen⁹ en nu leek een open massamedium zoals het internet een fenomeen, dat helemaal niet meer te sturen is. Ik denk dat deze intuïtie juist is en citeer hier graag bisschop Jacques Gaillot: “Het centrale woord in de moderne wereld is netwerk, communicatie in netwerken. Daar vind je een soepelheid, die de vertrouwde vormen openmaakt. Die netwerken zijn ook internationaal en dat is noodzakelijk in de huidige tijd. Ook de kerk kan men definiëren als een netwerk. Het bisdom Partenia zit zelf op het internet en daarvan leer ik dat de verbindingen horizontaal zijn, dat er geen centrum is. Zo groeit een kerk boven en door parochie- en bisdomgrenzen heen. Dat zal alleen maar verder gaan.”¹⁰

Deze koudwatervrees is ondertussen twijfelloos overwonnen. Op de meest uiteenlopende manieren zijn kerken, geloofsgemeenschappen, gelovigen, enzovoort aanwezig en actief op het internet.¹¹ Mijn punt hier is nu niet de feitelijke inhoud – die is immens en onoverzichtelijk – maar het simpele feit dat deze radicaal pluriforme aanwezigheid ten nauwste met de eigenaardigheid van het medium samenhangt: elke ontvanger kan zelf zender worden en van deze mogelijkheid hebben ondertussen – ontelbaar – velen gebruik gemaakt. Tegelijk is hierdoor de aanwezigheid van ‘de ware leer’ er slechts één temidden van de velen: op de hedendaagse areopagos in de gestalte van de informatiesnelweg wordt alles te keur uitgesteld en – *for better or for worse* – de afstand tussen de ‘*Catechism of the Catholic Church*’ en ‘*Christians for the Cloning of Jesus*’ is niet groter dan één muisklik.¹² Mijn besluit hieruit is enerzijds dat het aanbieden van inhoud van belang blijft, maar dat dit anderzijds gepaard dient te gaan met de enigszins relativerende gedachte dat *medium* en *message* precies niet met elkaar convergeren. Zo gezien is de kritische voorspelling van McLuhan eigenlijk minder dan ooit een probleem en wel omwille van de ‘democratisering’ van het medium zelf, waarin de veelheid aan boodschappen de door hem beschreven en gevreesde reductie tegenwerkt.

INTERLUDIUM

Mijn tweede reflectie is een – uitgebreide – tussenstap. Net zomin als het internet een *magic bullet* is voor succesvolle evangelisatie in de eenentwintigste eeuw, is het feitelijke gebruik ervan los te maken van haar eigen wetmatigheden. De hoger genoemde presentie op de elektronische areopagos vereist ook een eigen vorm van inculturatie. “*When in Rome, do as the Romans do*” blijft praktisch gesproken ook hier een goede raad. Concreet betekent dit dat bij het gebruik van het internet door kerken, gelovigen, enzovoort,

er aandacht besteed dient te worden aan de opmaak van hun *websites*, zodat deze bezocht kunnen worden door gebruikers, die slechts over beperkte technische mogelijkheden (een ‘trage’ computer, een gewone modemverbinding, een wat oudere *browser*) beschikken en die anders kunnen worden uitgesloten. Vervolgens betekent dit dat er aandacht moet uitgaan naar zowel de actualiteit – een elektronisch medium smeekt om up-to-date informatie – als naar het bijhouden en toegankelijk maken van archiefmateriaal. Ten derde vraagt de aard van het beestje dat kan worden gebruikgemaakt van de interactieve component van het internet: eenrichtingsverkeer van *server* naar *surfer* is niets anders dan een herhaling van de hiërarchie die we kenden – en ten dele afwezen – uit de klassieke media. En tenslotte is de lakmoesproef voor de inculturatie het al dan niet aanbieden van *hyperlinks*, die de gebruikers verder brengen: verder dan de eigen neus lang is, en zelfs verder dan de neus van de aanbieder – een gecombineerde demonstratie van deskundigheid en nederigheid.

Met enkele voorbeelden wil ik deze verschillende elementen verduidelijken. Nummer één is de *website* van het Vaticaan – hoe doen ze het in Rome?¹³ Opmaak en toegankelijkheid zijn opmerkelijk in de combinatie van sobere grafiek en heldere *outline* van de verschillende ‘*subsites*’. Het resultaat is dan ook dat het zeer gemakkelijk is om op deze *site* in te loggen. Vervolgens is het een *site*, die dagelijks – soms meermaals daags – wordt geactualiseerd én die een steeds groeiend archief aanbiedt; wel moet men goed thuis zijn in de interne structuur van de rooms-katholieke kerk om al deze informatie vlot te kunnen bereiken, mede omdat de zoekfunctie het dikwijls laat afweten. De interactieve component van deze *site* staat dan weer op een laag pitje: in enkele schaarse gevallen vindt de bezoeker een *e-mail*-adres (zoals bij *L'Osservatore Romano*, echter niet bij de Persdienst), maar een uitnodiging, laat staan een aansporing tot interactie is niet te bespeuren. Ten slotte is

het helemaal droevig gesteld met *hyperlinks*: alle wegen leiden naar Rome en eenmaal daar blijft er alleen nog 'surfen' in rondjes over – zelfs *links* naar officiële *websites* van bisschoppenconferenties, laat staan naar bisdommen, kerkelijke organisaties, zuster- en/of broederkerken, de wereldkerk ontbreken.¹⁴

Een vlotte toegang tot kerkelijke *websites* in Nederland biedt de Stichting InterKerk.¹⁵ Met als ondertitel 'dé kerk-provider' stelt deze stichting zich als volgt voor: "Stichting InterKerk heeft als doel Internet-toegang en andere faciliteiten te leveren aan kerken en kerkelijke instellingen. Stichting InterKerk maakt in haar dienstverlening geen onderscheid tussen de kerken. Wel gaat zij uit van de criteria die door de Raad van Kerken wordt gehanteerd. Heeft uw kerk een doopovereenkomst met de Rooms Katholieke Kerk, of is uw kerk lid van de Raad van Kerken, dan kunt u gebruik maken van de diensten van Stichting InterKerk". De *site* is uiterst overzichtelijk en bevat naast de *links* op de startpagina naar belangrijke *sites* van de Rooms-Katholieke Kerk en de Samen op Weg-kerken, ook nog interessante (veelal anonieme) *links* naar bijvoorbeeld een *site* met achtergrond, toelichting, gebedsteksten enzovoort, omtrent de veertigdagentijd als voorbereiding op Pasen.¹⁶

De *websites* van de Nederlandse bisdommen verschillen onderling sterk. Ten tijde dat ik dit schrijf op de eerste dag van de lente van 2001 blijken Groningen en Breda (met uitzondering van de in dit bisdom ondergebrachte priesteropleiding Bovendonk) nog geen *homepage* te hebben en beperkt Rotterdam zich tot één pagina over de bisschop (met een *link* naar één pagina over het Centrum voor Priesteropleiding Vronesteyn). De presentatie en uitwerking van de andere bisdommen varieert: het aartsbisdom Utrecht presenteert zich fraai met De Oase (slechts gedeeltelijk op te vragen via Netscape),¹⁷ Haarlem is sober en efficiënt, 's-Hertogenbosch – tot gisteren druk en met

knipperende aandachtstrekkers – krijgt met de lente een artistiek uiterlijk en gelukkig nog slechts één knipperlicht en Roermond tenslotte is flitsend en *high tech* onder de telkens weerkerende spreuk “Geloven gaat verder”, met een bijzonder uitgewerkte ‘jongeren-site’. Het aantal en de kwaliteit van de aangeboden *hyperlinks* – teveel om hier op in te gaan – varieert, maar ik vind het jammer dat de bisdommen van de Oud-Katholieke Kerk van Nederland¹⁸ op geen enkele manier rechtstreeks zijn aan te klikken. Omgekeerd vergt dit slechts één tussenstap, door met name op de Oud-Katholieke *homepage* via het aanbod ‘linken’ de verbinding te maken met het Rooms-Katholiek Kerkgenootschap.

De Stichting Interkerk – onder haar link naar de Rooms-Katholieke Kerk – suggereert om ook eens naar een nabij buitenland te ‘surfen’, met name naar KerkNet Vlaanderen.¹⁹ Dit is een geslaagde ‘portaal-site’ voor de katholieke kerk in Vlaanderen en de meest gemakkelijke toegang tot zowel actuele informatie (dagelijks aangepast en met een behoorlijk toegankelijk archief) als achtergrond omtrent bisdommen (tamelijk uniform en overzichtelijk), parochies, religieuzen en allerhande organisaties. Opmerkelijk is een bisdom-overkoepelende ‘jongeren-site’ onder de titel “JA voor jongeren”.²⁰ Indien de geruchten die ik opving, juist zijn, was KerkNet Vlaanderen een belangrijke inspiratie voor het Nederlandse project “Katholiek Nederland”, een *website*, die vanaf 27 mei 2001 de opvolger wordt van <http://www.omroep.nl/rkk/>.

Bedenk wel: deze beschrijvingen en mijn eraan verbonden commentaar zijn uit de aard van de zaak – ook dat is een element van deze inculturatie – vluchtig: een momentopname, die vooral het oog wil scherpeneren voor de concrete *website*, die men bezoekt of die inspiratie kan bieden aan diegenen, die zelf met een religieuze *website* het virtuele sop willen kiezen. Zeer de moeite om te volgen lijken mij

de ‘web-pagina’s’ van de diocesane werkgroep Com.Pas waarbij de nadruk ligt op de pastorale functie, die computers kunnen hebben in parochies.²¹

IN NOMINE IESU CHRISTI

Na deze tussenstap gaat mijn derde en laatste reflectie over de band tussen vorm en inhoud; tussen informatie en spiritualiteit; tussen het internet en het evangelie. Mijn stelling dat er geen ‘binnenweg’ is in het christelijk gebruik van eender welk medium heeft ten diepste te maken met het inzicht dat de inhoud, waarover informatie kan worden aangeboden en verspreid en waarover men in communicatie met elkaar kan treden, niet zomaar een bericht is, dat ons allen min of meer aanbelangt zoals bijvoorbeeld een weersvoorspelling. Het gaat gelovigen en kerken immers om *eu-angelion*: de blijde boodschap van Gods concrete menslievendheid en het antwoord, dat mensen in geloof, hoop en liefde hierop geven. Om de zaak op de spits te drijven zou ik zelfs durven beweren dat indien zulk een ‘binnenweg’ toch zou bestaan – of door het gebruik van een (nieuw) medium tot stand zou worden gebracht – het precies vanuit de inhoud van deze boodschap geboden zou zijn om er geen gebruik van te maken. De verbondsdialectiek tussen enerzijds het aangeboden heil van Godswege en anderzijds het vrije geloofsantwoord van mensen verzet zich immers ten gronde tegen haar eigen ‘verkorting’; zij wil integendeel haar eigen existentiële scherpte ten volle voor het voetlicht brengen.

Met stip op één staat daarom de vereiste dat de aangeboden geloofsinformatie haar letterlijke geloofwaardigheid haalt uit en verbindt met het beleefde geloof van mensen. Een vergelijking met reclame kan hier leerzaam zijn: een advertentie geldt als geslaagd, wanneer de potentiële consument inderdaad tot kopen overgaat, maar velen zouden

terecht de wenkbrauwen fronsen, indien het aanschaffen van ‘dit’ of ‘dat’ tot een radicale ommekeer in het leven voert. Toch is dit precies – en alleen daarom al is het geen ‘product’ – dat de verkondiging van het christelijke Gods-geloof eigenlijk beoogt: *metanoia* als bekering en ommekeer, waarin mensen vanuit hun Godsrelatie tot een nieuwe en betere relatie tot anderen en tot zichzelf komen. De indrukwekkende *high tech* van de elektronische media verandert hier niets aan. Ook al is op het eerste gezicht een flitsende *site* ‘beter’, toch is dit alleen de moeite waard, indien de bezoekende ‘cybernaven’²² geraakt worden door de eigenlijke inhoud en daarnaast tevens door de congruentie tussen de mogelijkheden van het medium en die inhoud. Concreet: de verkondiging van een geloof, waarin verbond – aloud en altijd nieuw – centraal staat, zou de mogelijkheden van elektronische communicatie kunnen benutten om vorm te geven aan verbondenheid tussen mensen, waarin de geboden informatie ten dienste staat aan allerhande verbanden. Dit is meteen wat ik ook de ‘spiritualiteit van het internet’ zou noemen: het medium opent een ruimte voor informatie en communicatie, die echter pas over ‘geloof’ gaat dankzij de betrokkenheid van de daarin aanwezige mensen. Het is zoals het verschil tussen een (vlekkeloos gezongen) kerklied in de context van een concert en hetzelfde lied in de context van een liturgie; het verschil tussen een uitvoering, die eindigt met terecht applaus, en een uitvoering, die uitstaat naar haar consequenties na de viering. Het internet kan en moet zo een plaats zijn – bijvoorbeeld met informatie over zulk een eenheid tussen liturgie en diakonie – waar deze binnenkant van het geloof ten tonele wordt gevoerd, precies echter niet als toneel maar als getuigenis van de eenheid van spiritualiteit en handelen. De eerder genoemde ‘jongerenwebsites’ zoeken mijns inziens op deze wijze naar aansluiting bij hun doelgroep, goed wetende dat de ‘verpakking’ gewoon de eisen van het medium moet volgen zonder zich evenwel in opmaak of gadgets te verliezen.

Een bijzondere vorm van zulke betrokkenheid – in het verlengde van het bekende telepastoraat – is het internet als medium om mensen nabij te zijn. Men kan hierbij denken aan initiatieven zoals *Internetseelsorge*,²³ maar ik zou ook het veelal met argwaan bekeken ‘on line-biechten’ niet zomaar afwijzen. Voor zover het immers gaat om een ernstige vraag naar belijdenis en eventueel vergeving, die zich aarzelend via een nieuw medium aandient, is deze eerst en vooral op haar eigen merites te beoordelen en niet enkel vanuit een vergelijking met de gekende vormen. Toch is zulk een vergelijking ook zeer wenselijk omdat ze aan het licht kan brengen waar het nieuwe medium een welkome aanvulling kan zijn voor de verspreiding van informatie of voor het aangaan van communicatieve verbindingen. Hoe zich dit zal ontwikkelen is nu nog niet te voorspellen, maar ik zou een pleidooi willen houden voor gelovigen om zich vrijelijk in *cyberspace* te bewegen en de opgedane belevenissen met elkaar te delen – bijvoorbeeld via een ‘*e-mail*-discussiegroep’ of een *website* voor pastores. Ik denk dat men zich daarbij gesteund en wellicht zelfs geïnspireerd kan weten door het pionierswerk, dat door de leden van E.C.I.C. (European Christian Internet Conference)²⁴ sinds 1996 wordt verricht. Terugkomende op mijn voorbeeld van de magnetron kan ik mij goed voorstellen dat zich ook ‘speciale schotels’ zullen aandienen. Maar dit mag niet ten koste gaan van de breedte in benutte media – al is het slechts doordat het internet niet voor iedereen probleemloos toegankelijk is – met het oog op de wijsheid dat “verandering van kost doet eten”. Het internet is dus geen substituut voor andere media, maar waar en hoe het aanvullend en vooral uniek wordt is een proces, dat nog volop in ontwikkeling is. In het verlengde van de notie dat elke tijd haar eigen vijfde evangelie dient te schrijven hoop ik wel dat de opmerkelijk groeiende seksegelijkheid in kennis over en gebruik van het internet een unieke kans biedt in onze eigen geschiedenis om inzake informatie en communicatie allerhande ingeslepen discriminaties te vervangen

door relaties die recht doen aan een gemeenschap van gelijken.

JEZUS E-VANGELIST?

Bij wijze van besluit de vraag: “Zou Jezus vandaag en morgen een e-vangelist zijn?” Het antwoord op deze vraag wil ik graag in drie varianten voorstellen, volgens hun respectievelijk ‘theologisch gewicht’. Een zwaar theologisch antwoord kan zich beroepen op de gemeenschap, die we graag ‘het lichaam van Christus’ noemen, en kan vervolgens stellen dat het gebruik van het internet in en door deze gemeenschap in elk geval een vorm van e-vangelisatie is. Dit antwoord is zeker correct, maar blijft wellicht toch wel erg formeel en loopt het risico om het eerder bepleitte verband tussen gebruikers en het door hun beleefde geloof als referentiepunt van e-vangelisatie onvoldoende te thematiseren. Een minder zware insteek zou de aandacht kunnen trekken op alle plaatsen en situaties waar het internet als medium toelaat om zowel de zaligprijzingen van de bergrede (Mt. 5, 3-12, vgl. Lc. 6, 20-23) als het ethische engagement van het laatste oordeel (Mt. 25, 34-40) mondiaal present te stellen. Een bijzonder soortelijk gewicht zou deze e-vangelisatie kunnen krijgen door zich toe te leggen op een oecumene, die getuigt dat informatie- en communicatietechnologie niet alleen de begrenzings van tijd en ruimte terugdringt, maar bovenal mensen ertoe brengt hun eigen (geloofs)verdeeldheid als een zelfverminkend teken des tijds te leren overwinnen. Een lichte variant tenslotte zou de e-versie van een tot inkeer gekomen Judas Iskariot kunnen zijn, die zich inzet voor ‘*Jesus Christ Cyberstar*’. En dit laatste zou best wel eens succesvol kunnen zijn en zolang het samengaat met het besef dat zulk een Jezus van Silicon Valley ten dienste staat van Jezus van Nazaret, blijft er mijns inziens de juiste verhouding tussen *medium* en *message*.

1. *Superstar (voice of Judas)*, uit de rockopera *Jesus Christ Superstar* (1970), Zie bijvoorbeeld: <http://www.elte.hu/~pici/webber/jesch.htm>
2. Zie: paus Johannes Paulus II in zijn tekst met de veelzeggende titel *Preach from the housetops: The Gospel in the Age of Global Communication* ter gelegenheid van de XXXV Dag van de Wereldcommunicatie (27 mei 2001): 'Consider ... the positive capacities of the Internet to carry religious information and teaching beyond all barriers and frontiers. Such a wide audience would have been beyond the wildest imaginings of those who preached the Gospel before us.', zie: http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/messages/communications/documents/hf_jp-ii_mes_20010124_world-communications-day_en.html
3. Met dank aan Caroline Vander Stichele, die mij een deel van dit voorbeeld aan de hand deed.
4. Zie: <http://www.apple-history.com/movies/1984.mov>
5. Zie het intrigerende boek van Margaret Wertheim, *The Pearly Gates of Cyberspace. A History of Space from Dante to the Internet*, London (1999), Virago Press, 320 blz.; vgl. Jan Jans, 'Zin in cyberspace. Religieuze dimensies van Internet', in: *de Bazuin* 81, nr. 11 (29 mei 1998), p. 12-14.
6. Marshall McLuhan, *Mens en media* (oorspronkelijke titel: *Understanding media* – 1964), Utrecht (1967), Ambo, p. 18-32 en *passim*.
7. De K.R.O.-campagne einde 2000 onder de wervende naam 'Het gevoel delen' met het bijbehorende voor zichzelf sprekende 'religieuze' beeldmateriaal lijkt mij grotendeels op deze gedachte te drijven. Zie: <http://www.gevoel-delen.nl>
8. Boeiend is de wijze, waarop hiermee werd omgegaan – met stemmen *pro* en *contra* – op de eerste katholieke *NewTech Conference* in 1998 onder de hoofding *The new technologies and the human person. Communicating the faith in the new millennium*. Zie: http://www.newtech.org/home_en.htm

9. Een thema, dat hierbij aparte aandacht verdient, is de reden, waarom aan deze vormen van bevoogding een einde gekomen is en in het bijzonder hoe het conflict tussen de inhoud van een boodschap, die voortdurend wordt uitgedragen in alle toonaarden van ‘bevrijding’ en de manier, waarop deze bevrijding werd ‘opgelegd’ de beweging naar secularisatie van binnenuit heeft gevoed en gestuurd.

10. Jacques Gaillot, 3 mei 1997, te Zwolle op de Acht Mei Manifestatie. Zie: <http://www.partenia.org>

11. Slechts ter – aanbevolen – illustratie; zie:

<http://www.dsdelft.nl/-rkdelft/rk/> (overzicht Katholieke Kerk op het web); zie: <http://dte.library.uu.nl/> (Digitaal Theologisch Centrum); zie: <http://www.godonthenet.com> (God on the Net).

12. Zie respectievelijk: <http://www.christusrex.org/www1/CDHN/cc.html> <http://www.geocities.com/Athens/Acropolis/8611/page2.htm>

13. Zie: <http://www.vatican.va>

14. Interessant is dat een veelheid van deze *links* wel te vinden is via de *website* van de Wereldraad der Kerken, zie: <http://www.wcc-coe.org/>

15. Zie: <http://www.interkerk.nl/> of <http://www.kerknet.nl/>

16. Zie: <http://www.veertigdagentijd.nl/>

17. Op de startpagina (<http://www.aartsbisdom.nl>) staat onder het kopje *Het laatste nieuws* op datum van 2 maart 2001 het volgende interessante bericht: “In het aartsbisdom Utrecht is een aantal stappen gezet om te komen tot een verdere professionalisering van de automatisering. Dit was nodig om aan te kunnen sluiten bij de nieuwste ontwikkelingen op het gebied van de informatie- en communicatietechnologie (ICT) en om met nieuwe software- programma’s te gaan werken. Uiteraard staan al deze ontwikkelingen en aanpassingen op ICT-gebied in dienst van de organisatie, d.w.z. dat ze de organisatie in staat stellen op een juiste en hedendaagse manier te functioneren en te communiceren teneinde de blijde boodschap van het evangelie beter uit te kunnen dragen.”

18. Zie: <http://www.okkn.nl/>
19. Zie: <http://www.kerknet.be>
20. Zie: <http://www.kerknet.be/jongeren/index.html>
21. Zie de bijdragen op *Kerk en Computer* via <http://www.bisdomdenbosch.nl/artikelen/computer/kerk-computer-idx.html>
22. Zie: *Cybernavts Awake! Ethical and Spiritual Implications of Computers, Information Technology and the Internet*, London (1999), Church House Publishing, xii + 94 blz. - zie: <http://www.starcourse.org/sciteb2/starcourse/cyber/>
23. Zie: <http://www.internetseelsorge.de>
24. Zie: <http://www.ecic.org>